

Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Na'ıncı Memi Dede

Metin AKAR, Kübranur KOÇAK¹

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi / Received: 19 Ağustos 2022 / 19 August 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Kasım 2022 / 02 November 2022

(Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır.)

Öz: Kerâmet ve mucize, Allah'ın izin vermesi sonucunda meydana gelen olağanüstü hallerdir. Bunların teşekkül etmesinde farklılık vardır. Mucize, peygamber aracılığıyla izhar eder; kerâmet ise Allah'ın veli kullarının aracılığıyla zuhur eder.

Kerâmet örneklerini eski Türk edebiyatında *menâkıb* başlığında anlatılan menkıbe kitaplarında görmekteyiz. *Seyahatname* türünün şaheseri kabul edilen Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*'nin birinci cildinde “Menâkıb-ı Na'ıncı Memi Dede” başlığı altında, bu zatın vefat ettikten sonra meydana gelen kerâmetleri anlatılmıştır. Menkıbede Unkapanı'nda meydana gelen büyük yangında Na'ıncı Memi Dede'nin dükkânına zarar gelmemesi ve öldükten sonra Sultân IV. Murâd'ın rüyasına girmesi gibi olaylar anlatılır.

Makalede Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi maddesinin nasıl bir metotla hazırlanması gerektiği, Na'ıncı Memi Dede örneğiyle gösterilmesi amaçlandı. Ansiklopedi maddesinde, öncelikle Na'ıncı Memi Dede ve onun kerâmetleri üzerinde duruldu. Ardından *Seyahatname*'nin Hacı Mahmûd Efendi ve Hacı Beşir Ağa el yazması nüshalarında Na'ıncı Memi Dede ile ilgili kısım tespit edildi. Osmanlı Türkçesi olan metin tam transkripsiyon yapılarak Latin harflerine çevirisi yapıldı.

* Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul/TÜRKİYE. metinakar@aydin.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-3847-0561>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kubranurkocak@stu.aydin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1061-0411>

DOI: 10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v08i2003

Anahtar Kelimeler: kerâmet, Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, ansiklopedi, Na'lıncı Memi Dede.

Na'lıncı Memi Dede in Evliyâ Çelebi's Seyahatname (Travel Book)

Abstract: Oracle and miracle are extraordinary situations that occur with the permission of Allah. There are differences in their occurrence. Miracle occur through the agency of prophet, on the other hand, oracle occurs through the agency of saints.

Examples of oracle are seen in the books of legends under the title of "menakıb" in Old Turkish Literature. In the first volume of Evliyâ Çelebi's *Seyahatname*, which is admitted as a masterpiece of the travel book genre, the oracle of this person is explained under the title of "Menâkıb-ı Na'lıncı Memi Dede". In the legend, events explained such as the shop of Nalıncı Memi Dede was not damaged in the great fire in Unkapanı and after his death, he incurs in dreams of Sultan Murad IV.

In the article, it is aimed to show how the Evliyâ Çelebi Encyclopedia headword should be prepared, with the example of Na'lıncı Memi Dede. In the encyclopedia headword, Na'lıncı Memi Dede and his miracles were emphasized. Later, in the Hacı Mahmûd Efendi and Hacı Beşir Ağa Manuscripts of the *Seyahatname*, the part about Na'lıncı Memi Dede was identified. The text, which was Ottoman Turkish, was translated into Latin letters.

Keywords: oracle, Evliyâ Çelebi, *Seyahatname* (Travel Book), encyclopedia, Na'lıncı Memi Dede.

Giriş

Seyyahın gezip gördüğü yerleri kaleme almasıyla meydana gelen kitaplara seyahatname adı verilir. Seyyahların seyahat ettiği yerlerde dikkatlerini çeken her hususu kaleme alması sonucunda seyahatnameler, sosyal, kültürel, tarihi pek çok konularla ilgili bilgi veren ansiklopedi niteliğinde eser haline gelir. Bu türün şaheseri, 17. yüzyılın seyyahı olan Evliyâ Çelebi'nin

on ciltlik *Seyahatnamesi*'dir. Bu on ciltlik *Seyahatname*'nin birinci cildinde Evliyâ Çelebi, meşhur rüyasını anlatarak başlar ve İstanbul'un esnaflarıyla ilgili bilgi vererek bitirir, bunun dışında eserde İstanbul'un geçirdiği kuşatmalardan, Osmanlı sultanlarından, şair, veli, hâkim gibi kişilerden, cami, hamam, çeşme gibi tarihi eserlerden bahseder. Bu eser sayesinde 17. yüzyıl İstanbul'u hakkında verilen bilgilere ulaşılmaktadır.

Seyahatname'nin birinci cildinde İstanbul hakkında anlatılan bilgilere daha kolay nasıl ulaşabileceğimiz konusunda “*Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi Denemesi: İstanbul Örneği*” çalışması yapıldı. Bu çalışmada *Seyahatname*'nin birinci cildi ele alınarak madde başları tespit edildi. Bu madde başları *tarihi eser, şahıs adları, yer adları* başlıklarına göre sınıflandırılarak bu başlıklar altında alfabetik sırayla yer verildi.

Çalışmada Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi hazırlarken *Seyahatname* metni maddeye nasıl yerleştirilmeli sorusuna, kerâmet sahibi Na'ıncı Memi Dede örneğiyle yanıt vermeye çalışıldı. Bu çalışma sayesinde kerâmetin edebiyatımıza yansıyan örneklerinden biri görülmektedir. Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi maddesi hazırlarken kullanılan yöntemde, “Na'ıncı Memi Dede” başlığı altında bu zatın hayatı ve günümüze kadar kalan türbesi hakkında bilgiler verildi, ayrıca bu başlık altında Yapı Kredi Yayınları tarafından neşredilen *Seyahatname*'nin birinci cildinde Na'ıncı Memi Dede ile ilgili kısmın özeti yapıldı. Bu bölümde Na'ıncı Memi Dede hakkında tespit edilen bilgilere yer verildi. “*Seyahatname*'nin El Yazması Nüshaları” başlıklı kısımda ise *Seyahatname*'nin Hacı Beşir Ağa ve Hacı Mahmud Efendi el yazması nüshalarında Na'ıncı Memi Dede metni tespit edildi, orijinali Osmanlı Türkçesi olan metnin Latin harflerine çevirisi bu başlık altında yer verildi. Bu nüshalar arasındaki farklılıktan ve ortak olaydan bahsedildi.

I. Evliyâ Çelebi ve Eseri

I.I. Evliyâ Çelebi

17. yüzyılın büyük seyyahı olan Evliyâ Çelebi, on ciltlik *Seyahatnamesi*'ni Osmanlı topraklarını ve çevresindeki ülke-

leri gezerek oluşturmuştur. Evliyâ Çelebi'nin hayatıyla ilgili bilgileri daha çok kendi eserlerinden öğreniyoruz.

Evliyâ Çelebi, İstanbul Unkapamı'nda 10 Muharrem 1020/ 25 Mart 1611'de doğmuştur (İlgürel, 1995: 529). Eserinde ataları ile ilgili bilgiler veren Evliyâ Çelebi, aile şeceresini anne tarafından Ahmed Yesevî'ye bağlamıştır. Dedesi Yavuz Er, İstanbul'un fethinde Fatih'in bayraktarlığını yapmıştır. Bu zat, gaza malıyla İstanbul'da bir ev ile 100 dükkân yaptırmıştır. Abaza asıllı olduğu düşünülen ve Sultan I. Ahmed zamanında saraya getirilen annesi, sarayın kuyumcubaşı olan Derviş Mehmed Zilli ile evlendirilmiştir. Evliyâ Çelebi, Defterzâde Mehmed, İpşir Mustafa Paşa ve Melek Ahmed Paşa'yla anne tarafından akrabadır. Eserinde Mahmud isminde erkek kardeşinden, İnal isminde kız kardeşinden bahseder. Kız kardeşi, IV. Murad devrinde isyan etmesi sonucunda asılan İlyas Paşa'nın eşiydi (İlgürel, 1995: 529).

Mahalle mektebinde eğitimini tamamladıktan sonra Evliyâ Çelebi, Filyokuşu'nda olan Hamdi Efendi Medresesi hocalarından olan Ahfeş Efendi'den yedi sene özel ders almıştır. Kur'ân dersini Evliyâ'ya Mehmed Efendi vermiştir ve onunla hafızlığı tamamlamıştır (Dankoff, 2010: 51). Sarayda kuyumcubaşı olan babasından değerli taş oymacılığı ve taş yazı yazma eğitimini almıştır (Baysun, 1948: 401). Daha sonra Enderun'a girerek orada eğitimine devam ettirmiştir. 27 Ramazan 1045 /5 Mart 1636'da Ayasofya Camii'nde müezzinlik yapmış ve akrabası Melek Ahmed Paşa'nın yardımıyla Sultân IV. Murâd ile tanıştırılmıştır. Sultânın verdiği emirle Evliyâ Çelebi, saraya alınmış ve "kilâr-ı hâsda" ona bir yer tahsis edilmiştir. Burada devrin seçkin hocalarından eğitim, öğretim görmüştür. Bu eğitimlerin dışında Evliyâ Çelebi, nezaket ve diplomasi dersleri almıştır (Dankoff, 2010: 55-56).

Evliyâ Çelebi eserinde, sık sık IV. Murâd'ın huzuruna çıktığını söyler. Zekâsıyla, bilgisiyle, mizacıyla Sultân IV. Murâd'ı etkileyerek onun sır ve en yakın sohbet arkadaşı olmuştur. IV. Murâd'ın canı sıkıkın olduğu zaman Evliyâ Çelebi'yi çağır-

rır, geldiğinde “İşte üzüntü giderici geldi.” ifadesini kullanır (Dankoff, 2010).

Padişaha ve devlet adamlarına yakın bir aileden olmasına rağmen makam peşinde olmamıştır. Çünkü bir yeri gezip görme, yani seyahat ederek bir şeyler öğrenme gayesinde olduğu için bir yere bağlı kalmamayı tercih etmiştir. Evliyâ Çelebi, vilayetleri yönetmek için taşraya gönderilen paşalarla bağlantı kurmuş, onların yanında hafız, müezzin, vergi memuru, kurye ve vekil olarak çalışmıştır. Bu şekilde seyahat etme fırsatı bulmuştur (Dankoff, 2010: 29).

Evliya Çelebi'nin ilk seyahat heyecanını, babasının sohbetlerini ve babasının arkadaşlarının anlattığı seyahat maceralarını dinleyerek aldığı düşünülmektedir. Seyahat etme sebebini 6 Şevval 1039 /19 Ağustos 1630 tarihinde İstanbul'daki evinde gördüğü rüyasıyla bağdaştırılır (İlgürel, 1995: 529).

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnamesi*'nde anlattığı meşhur rüyasında Peygamber Efendimizi görür ve ona “Şefaati yâ Resullâh” diyeceğine “Seyahat yâ Resullâh” demiştir. Peygamber, şefaati de seyahati de ona bahşeder. Rüyasında Sa'd ibn Vakkâs ona seyahat ettiği yerleri yazmasını nasihat eder. Büyük şeyhlerden olan Abdullah Dede'ye rüyasını anlatmıştır, o da önce İstanbul'u kaleme alma tavsiyesini vermiştir. Daha önce İstanbul'u karış karış gezen Evliyâ Çelebi, nasihatlere uyarak *Seyahatname*'nin birinci cildinde anlattığı İstanbul'u kaleme almaya karar vermiştir (Baysun, 1948: 402).

Bu durumdan sonra Evliyâ Çelebi, 1050 /1640'da aniden Bursa'ya gitmiştir. Bursa seyahatini babasından izin almaksızın yapmıştır. Bursa'dan döndüğünde, babası ona seyahat etme iznini vermiş ve ona seyahatname kaleme alma tavsiyesinde bulunmuştur (Baysun, 1948: 402).

Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatname*'lerini nerede kaleme aldığı ve vefat ettiği ile ilgili görüşler şu şekildedir:

M. Cavit Baysun, Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*'nin dokuzuncu cildini Mısır'da kaleme aldığını tespit etmiş, eserin

son cildinde Mısır'daki eyaletleri anlattığı için bu memleket- te yazılmış olabileceğini söylemiştir. *Seyahatname*'nin diğer ciltleriyle ilgili, Mısır'dan İstanbul'a geldiye eğer orada çok yaşayamadığını yani eserlerinin tamamını son zamanlarında değil, farklı zaman dilimlerinde kaleme aldığını ifade etmiştir (1948: 410). Mücteba İlgürel, *Seyahatname*'nin dokuzuncu ve son cildinin Mısır'da kaleme alındığını, son cildin aniden bitmesinin sebebi olarak Evliyâ Çelebi'nin eserini tamamlamadan vefat ettiğini söylemiştir. Ölüm tarihi ve öldüğü yer ile ilgili kesin bir bilgi vermemiştir (1995: 531).

I.II.Seyahatname'nin Birinci Cildi Üzerine

Seyyahın gezip gördüğü yerlerde yaptığı gözlem ve edindiği bilgileri kaleme almasıyla meydana gelen eserlere '*seyahatname*' denir. Seyyahın yolculuğu boyunca dikkatini çeken her hususu seyahatnamede anlatması sayesinde sosyal, kültürel, tarihi pek çok konuyla ilgili bilgi veren ansiklopedi niteliğinde eser haline gelmiş olur (Canım, 2014: 249).

Yaşadığı süre boyunca seyahat eden Evliyâ Çelebi, yaptığı yolculuklarında topladığı bilgileri ve yaptığı gözlemlerini on ciltten oluşan *Seyahatname*'lerinde anlatmıştır (İz,1989:713). *Seyahatname* türünün şaheseri kabul edilen *Seyahatname*'lerin birinci cildi, İstanbul'a tahsis edilmiştir. Evliyâ Çelebi meşhur rüyasını anlatarak başladığı birinci ciltte, kendi döneminin padişahlarına kadar olan Osmanlı sultanları, şehrin geçirdiği kuşatmaları, tarihi eserleri, tılsımları, şairleri, şeyhleri, hâkimleri, padişahlara özel yapılan bağ ve bahçeleri, eserin büyük kısmını kapsayan esnafları ve kentin sosyal hayatını ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

II. Mucize ve Kerâmet

Mucize ve kerâmet, *tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü olay, durum veya hallere denir*. Bunların meydana gelme şekliyle ilgili farklılıklar vardır. Mucize, peygamber aracılığıyla izhar eder, kerâmet ise veli aracılığıyla meydana gelir (Uludağ, 2002: 265).

Kerâmet, peygamberin yolundan giden, onu örnek alan, veli olduklarını iddia etmeyenlerde görülen olağanüstü olaylardır (Uludağ, 2002: 265). O zaman buradaki “*Veli kimdir?*” sorusunu yanıtlamak gerekirse bu konu hakkında şunlar söylenilebilir: İslâm inancına göre veli, Allah’ın emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan, bütün ibadetlerini yapan takva sahibi kimselerdir (Nesefî, 2006: 104). Kur’ân-ı Kerîm’de veli, hiçbir şeyden korkmayan, Allah’a ve İslam dinine inanan takva sahibi olan kimselere denir. Ehl-i Sünnet’e göre “*Geçmiş ümmetlerde olduğu gibi, Muhammed (s.a.v) ümmetinde Allah’ın (c.c.) velî kulları vardır. Velilere inanmak haktır. Evliyaullahı kabul etmemek, Kur’an’ın âyetlerini inkâr olur. Bu ise küfürdür*” (Nesefî, 2006: 104).

Herhangi bir insanda olağanüstü hallerin zuhur etmesi, onun veli olduğu anlamına gelmez. Allah’a ve İslâm dinine inanmayan, Allah’ın emirlerini yerine getirmeyen bir kişinin aracılığıyla olağanüstü durum gerçekleşmez. Fakat kendilerinde fevkalade hallerin olduğunu iddia eden kişilerin insanları kandırmak için yaptığı harikuladelikler birer oyundur. Bu yalancı kişilerle gerçekleşen olağanüstü hallere ‘*istidrac*’ denir (Nesefî, 2006: 108).

Kerâmet kelimesinin kök harfleri *krm* ve bunun türevleri olan kerîm ve kerem kelimeleri Kur’ân-ı Kerîm’de geçmektedir (Bulut, 2001: 331). Fakat olağanüstü olayları ifade eden kerâmet gibi mucize de Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde geçmez. Bunun sebebi ise bu terimler ilk zamanlarda *âyet* kelimesiyle ifade edilirdi. II. yüzyıldan sonra kerâmet terimi kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra kullanılmaya başlanan kerâmet terimi Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde olmadığı anlamına gelmez (Uludağ, 2002: 265-266). Hz. Meryem’e Allah tarafından rızık gönderilmesi, Ashab-ı Keyf’in uzun süre boyunca mağarada uyumaları ve yanlarından köpeklerinin hiç ayrılması gibi olağanüstü haller, Kur’ân-ı Kerîm’de görülen kerâmet örnekleridir (Nesefî, 2006: 110).

Mucize, nübüvvet iddiasında bulunan peygamberlerin, kendisine inanmayanlara meydan okuması sonucunda gerçekleş-

şen olağanüstü durumlardır (Bulut,2005:350). Bu olağanüstü hallerin yaratıcısı Allah'tır. Peygamber, nebilik iddiasında bulunurken Allah mucizeyi yaratır ve peygamberin iddiasını doğrulamak için onun eliyle mucizenin gerçekleşmesini sağlar. Burada peygamber sadece aracıdır, mucizeyi kendisi icat etmemiştir (Nesefi, 2006: 115).

Allah'ın eylemi olan mucize, irade ve ihtiyat sahibi peygamber aracılığıyla meydana gelir. Allah peygamberleri, yoldan sapmış insanların "ahiretini kurtarmak" için gönderir. Gönderilen peygamberin nebilğine inanmayan insanlara karşı Allah mucizeyi yaratır, peygamberin eliyle olağanüstü olay gerçekleşir.

Mucize; eşi ve benzeri olmayan, çalışarak meydana getirilemeyen harikulade olaylardır. Hz. Musa'nın asasını yılanı döndürmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi kimsenin meydana getiremeyeceği, eşi benzeri olmayan olağanüstü hallerdir (Nesefi, 2006: 115-116).

Peygamberlerde görülen bütün olağanüstü olaylar mucize değildir. Mesela Hz. İsa daha beşikteyken konuşması olağanüstü haldir, fakat mucize değildir. Bunun sebebi ise Allah irade sahibi olan kişiye peygamberlik görevini verir. Daha peygamber olmadan gerçekleşen harikuladeliklere 'irhasat' denir (Nesefi, 2006: 118).

III. Nalıncı Memi Dede

III.I.Hayatı

Na'ıncı Memi Dede'nin asıl adı Mehmed, *künyesi* "Na'ıncı Memi Dede Meczub Mimi Şeyh Mehmed Halveti"dir. Yatağan Dede adıyla da tanındığı rivayet edilir. 1540'ta Bergama'da doğmuştur (Yalçın, 1996: 205).

Na'ıncı, "Nalın yapan veya nalın satan kimse" demektir.² Na'ıncı Memi Dede'nin adından anlaşılacağı üzere mesleği nalıncılıktır. Bergama'dan İstanbul'a geldikten sonra Unkapanı semtinde Azaplar Camii'nin karşısında olan dükkânda nalın

² <http://lugatim.com/s/nalinci> [17.02.2022].

yaparak geçimini sağlamıştır (Yalçın, 1996: 205).

Kaynaklarda Na‘lincı Memi Dede’nin bağlandığı tarikat ve ölüm tarihleriyle ilgili farklı bilgilere ulaşılmıştır. Ayhan Yalçın, bu konu hakkında Mevlevî tarikatı şeyhi olduğu, 1661 yılında vefat ettiği bilgisini vermiştir (1996: 205). İBB’nin yayınladığı “İstanbul Türbe, Hazire ve Kabirleri” kitabında Halvetî tarikatı şeyhi olduğu ve 1540’a kadar yaşadığı ifadelerine yer verilmiştir (2019: 334).

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnamesi*’nde Na‘lincı Memi Dede’nin ölümüne tarih düşüren Bursevî Cinânî şunu söylemiştir:

“Kerd Na‘leyn Dede azm-i sarây-ı ukbâ

Emr-i Hak râz-ı ser-i sıdk u safâyî zed lebbeyk

Kademeş râ çü be-vâdî-i mukaddes be-nihâd

Geşt târîh-i vefâtes liye

Sene 1001 /1592-1593

Diğer târîh-i Cinânî:

Gitdi Na‘leynî hayf meded ukbâyâ

Sene 1001 /1592-1593”

(Dankoff vd., 2006:183-184).

III.II.Türbesi

Türbenin mimari özellikleri: Türbenin dikdörtgen bir yapısı vardır. Bu yapının üstünde yüksek kasnaklı bir kubbe vardır. Türbenin caddeye bakan tarafının üst katında sivri uçlu bir pencere, alt katında kapıdan dönüştürüldüğü düşünülen dikdörtgen pencere vardır. Bu iki pencerenin ortasında üç satırlık bir kitabe vardır (“İstanbul türbe, hazire ve kabirleri” 2019: 334). Pencerelerin sağ tarafında bir çeşme, sol tarafında bir kapı vardır.

Şekil 1. Na'ıncı Memi Dede Türbesi³

Türbenin adresi ile ilgili şu bilgiler verilir:

Günümüzde türbenin adresi; yararlanılan kaynakta *Cibali Mahallesi, Üsküplü Caddesi, No:11 Fatih/İstanbul* olarak geçmektedir (“İstanbul türbe, hazire ve kabirleri”, 2019: 334). Evliyâ Çelebi, eserinde Na'ıncı Memi Dede türbesinin *Süğülnü Mush Sultân Sarayı'nın yanında Haraccı Cami'nin karşısında olduğu* bilgisini vermiştir (Dankoff vd., 2006: 183).

III.III.Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Na'ıncı Memi Dede

Divan edebiyatında menâkıb adı altında menkıbe kitaplarında veli olan kişilerin kerametlerinden bahsedilir. Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nin birinci cildinde “Menâkıb-ı Na'ıncı Memi Dede” başlığı altında ermişliğine inanılan bu zatın kerâmetleri şu şekilde anlatılmıştır:

Na'ıncı Memi Dede hayattayken, Unkapanı'nda Azablar Cami'nin çarşısında olan bir dükkânda na'ıncılık edermiş. Na'ıncı Memi Dede vefat ettikten sonra torunu Hüseyin Çelebi, dedesinin dükkânında na'ıncılık işini devam ettirmiştir.

³ <https://www.flickr.com/photos/sinandogan/44095959888> [27.02.2022].

Rivayete göre Unkapanı'nda Süğlün Muslı Sarayı'nda yangın başlamış, gittikçe genişleyerek Eskiodalar'a kadar gelmiştir. Na'lıncı Memi Dede'nin dükkânının dışında bütün dükkânlar tamamen yanmıştır. Dükkân tahtadan olmasına rağmen bir levhasına bile bir şey olmamıştır. Dükkânın içinde olan Nalıncı Memi Dede'nin torunu Hüseyin Çelebi, "Dükkân dedemin dükkânıdır, yansam bile içeriden çıkmayacağım." demiştir. Hüseyin Çelebi yongaları dışarıya atarken sadece esbabı ve sakalı yanmıştır. Unkapanı'ndan Vefâ Meydanı'na kadar yayılan şiddetli yangından dolayı bütün dükkânlar yanmış, hâlâ duman altında nalın işleyen Hüseyin Çelebi içeriden neden çıkmadığının sebebini soranlara "Dedemin postunun döşendiği dükkândır." cevabını vermiştir.

Yangından sonra dükkân çok değerlenmiştir. Mütevellî heyeti Hüseyin Çelebi'yi dükkândan çıkartarak, dükkânı birkaç akçe fazla veren Küpeli adında Yahudi'ye vermişlerdir. Yahudi'nin dükkânı kiralaması mahalle halkının hiç hoşuna gitmemiştir. Yahudi dükkânı ilk açtığı gün, kepenk kafasının üzerine düşmüş ve orada ölmüştür. Bu olaydan sonra dükkânı Hüseyin Çelebi'ye geri vermişlerdir.

Na'lıncı Memi Dede öldükten sonra Sultân Murâd'ın rüyasına girmiştir. Ondandır, "Ebü'l-feth'de cenaze namazımı kaldır ve hanemde beni defnettikten sonra üzerime bir kubbe, bir tekye ve bir çeşme yaptır. Elli bir sene dünyada su içmedim" demiştir. Sultân Murâd, Na'lıncı Memi Dede'nin bu isteklerini yerine getirmiştir (Dankoff vd., 2006: 183).

IV.Seyahatname El Yazması Nüshalarda Na'lıncı Memi Dede

Seyahatname'nin birinci cildinin Hacı Mahmûd Efendi ve Hacı Beşir Ağa⁴ el yazması nüshalarında Na'lıncı Memi Dede ile ilgili olan bölümün, Osmanlı Türkçesinden Latin alfabesine çevirisi aşağıda yer verilmiştir.

⁴ Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*'nin birinci cildinin yazma eserleri olan "Hacı Mahmûd Efendi ve Hacı Beşir Ağa Nüshaları" *Millet Yazma Eser Kütüphanesinden* alınmıştır.

IV.I. Hacı Mahmûd Efendi Nüshası

(Eş-şeyh ser-çeşme-i mecâz[i]bûn Hazret-i Na'lıncı Memi Dede) Bergamalıdır. Hayatında Unkâpanı'nda İç yüzünde 'Azablar Câmî'î çârşısında bir dükkânda na'lıncılık edermiş.

Menâkıbı: Kendülerinden sonra 'Abdî Çelebi postuna geçüp 'ömründe bir keser bîle urmâmış iken üstâd na'lıncı olur bunlarda mecâzîb-sıfat imişler. Hâşıl-ı kelâm bu dükkân na'lıncı dükkânından başka bir şey olmazdı.

Hikmet-i Hüdâ Unkapanı'ndan (Süglün Muşlî Sultân) sarâyından bir yângın zuhur edüp o târihte hakîrin de hâne ve dükkânları berâber yanûp harîk tâ eskî odalarda karâr etdi. Bu Na'lıncı Memi Dede dükkânın dört tarafındaki cümle dükkânlar yandığı hâlde tahtadan yapılmış bu dükkânın bir levhasına bile zarar etmemiştir.

O zamân içinde na'lıncılık eden Na'lıncı Hüseyin, "Benim dedem dükkânıdır. Berâber yanârim, yine çıkmâm" diyerek âteş içinde kâlmışdı. Dükkândan taşra yongaları atârken eşvâb ve şakâlı göginürdi. Yângın Unkapanı'ndan Vefâ meydânına kadar imtidâd etdüğü hâlde bu dükkân meydân-ı maħabbetde bâzen sebât olup cümle halk temâşâsınâ gelîrlerdi. Na'lıncı Hüseyin Çelebi îse güyâ yangın görmüyormuş gibi dükkânda oturup na'lin işlerdi. Su'âl edenlere,

"Bu dükkân dedemin döşedüğü bir dükkândır" derdi.

Yangından sonra dükkânlar kıymetleşdiğinden "Küpelî" nâm attâr Yahudi mütevellisine birkaç akçe ziyâde vererek bu dükkândan Na'lıncı Hüseyin Çelebi çıkararak Yahudî'nin gîrmesinden maħaleliler haz etmediler. Yahudî dükkâna girüp kepengleri açarken kendini zabt edemeyüp başı üzere aşâğı düşerek hurd u hâş olmuşdur. Sonra Hüseyin Paşa sıra ağalarından bir vezir ağası ve Hacı Subaşı gelüp keşf ile lâşe-i Yahudî'yi o dükkânçe-i mübârekden kaldırıp yine dükkânı Na'lıncı Hüseyin Çelebi'ye verdiler.

Bu Hüseyin Çelebi büdelâ meşreb halim bir âdem olup Na‘lincı Memi Dede hazretlerinin türbedârı idi. Bu hakîrün semtinde olmagıla her bir haline vâkıfım. Mazanna-i kirâmdan halûk bir kimse idi. Yangın esnâsında Memi Dede’nin türbesi daği âzâde kaldığı gibi civârında olan Hâcı Kâsım hânesi ve Mehemmed Çelebi hânesi-de hâlâs oldular. Murâd Hân buraları bizzât temâşâ ederek fuğâralarına şadağa verirdi.

Na‘lincı Dede tekyesi Süklün Muşlî şarâyında muttaşıl Hâraccı mescidi muğâbelesinde bir kûbbe-i ‘âlîdir. Dede sultân bizzât orâda medfûndur ki şâğlığında da ‘ibâdet hâneleri bu imiş. Öldüğü gece sultân Murâd-ı Şâlis’in vâkı‘asına girüp “Cenâzemi Ebü’l-feth Câmî’inde kılmağa hâzırlan beni hânemde defn [idüp] üzerime bir kûbbe ve yânıma bir tekke ve bir çeşme inşâ eyle dünyâdan elli sene su içdim” demiş. Hânesine getirüp anda defn etmişlerdir. Üzerlerine bir kûbbe ve civârına bir ‘ayn-ı câriye inşâ edildi ki hâlâ ziyâretgâh-hâs u âmdir. Fevtine târih Bursevi Cinânî Efendi güftesi:

Kerd Na‘leynî Dede azm-i sarây-ı ukbâ
Emr-i Hâk râz-ı ser-i şıdğ u şafâ-zed lebbeyk
Kademeş-râ çü be-vâdî-i muğaddes be-nihâd
Geşt-i târih-i vefâteş li

Sene 1001 /1592-93

Diğer târih yine Cinânî güftesi:

“Gitdi Na‘leynî Dede hayf meded uqbâya”

Sene 1001 /1592-93

Kış yâz na‘leyn giyerler imiş. Gerçi meczûb-şıfat imiş lâkin sözleri ser-â-ser rumûz ve sînesi mağzen-i kunûz imiş (yk.187a-187b). (Ek-1)

IV.II.Hacı Beşir Ağa Nüşası

Eş-şeyh ser-çeşme-i mecâz[i]bün Hâzret-i Na‘lincı Dede Berğama’dandır. Zamân hayâtında Unkapânı’n iç yüzünde ‘Azablar Câmî’i çârşusunda bir dükkânçede na‘lincılık edermiş.

Menâkıb-ı Na'lıncı Dede kendülerinden sonra 'Abdi Çelebi postuna geçüp ömründe tîşe-i Habîb-i Neccâr urmamış iken üstâd na'lıncı olur. Ammâ bunlar daği mecâzib-sıfât imişler. Hâşıl-ı kelâm bu dükkân na'lıncı dükkândan gayrı bir şey olmazdı. Hikmet-i Hudâ sene [---] târihinde Unkapamı'nda Süğlün Muşlı Sultân sarâyından bir ihrâk 'azîm zâhir olup tarihini haķirin hâne ve dükkânları ihrâk olup tâ eski odâlarda karar edüp mezkûr Na'lıncı Memi Dede dükkânının cânib-i erba'a-sındaki dükkânlar serâpâ ihrâk bi'n-nâr olup mezkûr dede dükkânı cümle tahtadan iken bir levhasına aslâ zarar isâbet etmeyüp içinde olan Na'lıncı Hüseyin Çelebi, "Benim dedem dükkânıdır. Ben bunda yânârım içinden çıkmâm" deyü evvel ateş-i Nemrûd içinde kâlup Na'lıncı yonkâların dükkândan taşra atarken câ-be-câ es[v]âbı ve şakâlı yanârdı. Bi-emrillâh Unkapamı'ndan tâ Vefâ Meydânına varınca ateş-i azabdan bir şahrâ-yı bî-pâyân olup bu dükkân meydân-ı mehabetde kâlup cümle halk temâşâsına gelüp 'âlem-i hayretde kalırdı. Mezkûr Hüseyin Çelebi güyâ ihrâk görmemiş gibi ol şiddet-i harda ve ol kesret-i gubârda dükkânda oturup na'lın işlerdi. Suâl edenlere

"Benim dedemin postu döşendüğü dükkândır" deyü cevâb edüp tebessüm ederdi.

Ba'de'l-ihrâk dükkânlar zî-kıymet olmağile Küpeli nâm bir Yahudi 'Attâr bu dükkânı mütevellisinden birkaç aķçe ziyâde kirasıyla miftâhın alup mezkûr Na'lıncı Hüseyin Çelebi'yi çıkartıp Yahudi girdiğine ahâli dükkân-ı mahalle haż etmediler. Aķir Yahudi dükkâna girüp kepengleri küşâd edem derken kepengi Yahudi zabt edemeyüp başı üzre kepeng düşüp Yahudi'nin başı hürd olup mürd oldu.

Merre Hüseyin Paşa ağalarından bir vezir ağası ve Hacı Subaşı gelip keşf edüp Yahudi'nin lâşe-i murdârın ol dükkân-çe-i mübârekden kaldurup yine Na'lıncı Hüseyin Çelebi'ye dükkânı verdiler. Allâh, 'Âlim ü dânâdır. Bu Hüseyin Çelebi daği şulb-i бүdelâ-meşreb halîm ü selîm bir mübârek âdem idi ve Na'lıncı Memi Dede hazretlerinin türbedârı idi. Bu hakirin

semtinde olmağ-ile cümle ahvâlâtına vakıfım. Mazanna-i kirâ-me bir haluk kimesne idi.

Ammâ eş-şeyh Na‘ıncı Memî Dede Sultân cezbe-i ilahiyye mazhar ve ateş-i cân-sûz ile hâkister olmağın mezkûr ihrâkın içinde türbe-i pür-envârı kâlup kubbe-i pür-envârının kırşumu âteş-i Nemrûd’dan erimeginden mâ‘dâ civârında olan Hacı Kâ-sım hânesi ve Mehemmed Çelebi hânesi dahî bi-emrillâh halâş olup meydân-ı harâbistânda kalup bizzât Murâd Hân kendüler gelüp temâşâ ve ‘azîzî ziyâret edüp fuqaralarına taşadduklar ihsân eyledi.

Bu Na‘ıncı Dede tekyesi Süğlün Muşlı Sultân sarâyına muttaşıl Harâccı Mescidi muqabelesinde bir kubbe-i âlîdir. Dede Sultân bizzât anda medfûnlardır kim zamân-ı şöhetle-rinde sâkin olup ‘ibâdet etdikleri künc-i mihnethâneleri imiş. Merhûm olduğu gece Sultân Murâd-ı Salis’in vâkı‘asına gi-rüp,

“Murâd cenâzemi Ebü’l-feth’de kılmağa hazır olup yine beni hânemde defn edüp üzerime bir kubbe ve bir tekye ve bir çeşme inşâ et kim dünyâda iken elli sene su içmedim” deyü. Menâm-ı pâdişâha girüp ale’s-sabah Murâd Hân Sultân Me-hemmed Câmi’inde Dede’nin cenâzesine hâzır olup sâir üm-met-i Muhammed gibi nevbet ile Murâd Hân teberrûken na‘ş-ı Dede’yi iki kerre ketfine alup tâ hâne-i Dede’ye getirüp anda defn ederler ba‘de’ d-defn üzerlerine bir kubbe-i pür-envâr ve bir ayn-ı câriye edüp hâlâ ziyâretgâh-ı hâs ‘âmdir. Pederlerimi-zin güftesiyle çeşmesine târîh ve fevtine târîh Bursevî Cinânî⁵ demişdir:

Kerd Na‘leynî Dede azm-i sarây-ı ukbâ
Emr-i Hağ râz-ı ser-i şıdğ u şafâyî zed lebbeyk
Kademeş râ çü be-vâdî-i muqaddes be-nihâd
Geşt târîh-i vefâteş li

Sene 1001 /1592-93

⁵Bursalı Cinânî Divânı, Cihan Okuyucu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır ve ya-yınlanmıştır. Aşağıdaki alıntı beyit bu divanda mevcut değildir.

Diğer târîh-i Cinânî:

Gitdi Na'leynî Dede hayf meded uqbâya

Sene 1001 /1592-93

Müddet-i ömründe sayf [u] şitâda na'leyn giyerlerdi. Gerçi mecâzib şıfat îmiş ammâ sözleri sır-ı esrâr-ı rumuz ve sinesi mahzen-i künûz idi (yk.53b-54a).(Ek-2)

Bu iki metinde ortak iki olay vardır. Bu olaylardan biri, Unkapanı'nda çıkan büyük yangında sadece Na'lıncı Memi Dede'nin dükkanına hiçbir şey olmamasıdır. Diğer olay ise Na'lıncı Memi Dede vefat ettikten sonra Sultân IV. Murâd'ın rüyasına girmiştir, O'ndan Ebü'l-feth'de cenaze namazı kıldırmasını ve evinin üstüne bir kubbe, tekye ve çeşme yapmasını istemiştir. Bu iki olağanüstü olaylar Na'lıncı Memi Dede'nin kerâmetlerine örnektir.

İki el yazması nüshalar arasında bazı önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Bunlardan biri, Na'lıncı Memi Dede vefat ettikten sonra Sultân IV. Murad'ın O'nu rüyasında görmesiyle ilgili kısımdır. Hacı Mahmud Efendi nüshasında “Cenâzemi Ebül-feth Cami'inde kılmağa hazırlan beni hânemde defn üzere rime bir kubbe ve yanıma bir tekke ve bir çeşme inşâ eyle dünyadan elli sene su içdim”; Hacı Beşir Ağa nüshasında “Murâd cenâzemi Ebü'l-feth'de kılmağa hazır olup yine beni hanemde defn edüp üzerime bir kubbe ve bir tekye ve bir çeşme inşâ et kim dünyâdâ iken elli sene su içmedim” şeklinde geçen cümlelerdeki farklılık, Hacı Mahmud Efendi nüshasında, “dünyadan elli sene su içdim”; Hacı Beşir Ağa nüshasında, “dünyâdâ iken elli sene su içmedim” şeklinde görülmektedir. Bu farklılık, müstensih eseri istinsah ederken fark etmeden yaptığını düşündürmektedir.

Sonuç

Çalışmada Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi maddesi hazırlanırken *Seyahatname* metni nasıl yerleştirilmeli sorusuna cevaben Na'lıncı Memi Dede örneğiyle göstermeye çalışıldı.

Örnek madde çalışmasında Na‘lını Memi Dede’nin hayatı ve türbesi hakkında kaynaklarda elde edinilen bilgilere ve *Seyahatname*’de bu zat hakkında anlatılan malumatlara yer verildi. Bu sayede Ansiklopedi maddesinde, günümüzde elde edinilen bilgilere ve *Seyahatname*’de anlatılanlara ulaşılmaktadır. Makalede Evliyâ Çelebi Ansiklopedi maddesinden daha fazla ve daha hızlı bilgi nasıl edinilebilir sorusuna verilen cevabın basit bir uygulaması yapıldı ama bu haliyle bile yöntem olarak Türkoloji’ye katkı sağlamaktadır.

İlk olarak, Türk edebiyatında hatta dünya edebiyatında seyahatname türünde çok önemli yer tutan Evliyâ Çelebi’nin hayatı ve *Seyahatnamesi*’yle ilgili bilgileri, kendi duygu ve düşüncelerimizden arındırarak yansıtmaya çalışıldı.

Kerâmet de mucize gibi beşer eliyle yapılamayan olağanüstü hallerdir. Aralarındaki fark, kerâmet Allah’ın veli kulları aracılığıyla zuhur eder, mucize ise peygamber aracılığıyla meydana gelir. Allah’ın izin vermesi sonucunda bu olağanüstü haller meydana gelir. Edebiyatımızda kerâmet örneklerinden biri, on yedinci yüzyılda kaleme alınan Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*’nin birinci cildinde, “Menâkıb-ı Na‘lını Memi Dede” başlığı altında bu zatın kerâmetleri anlatılır. *Seyahatname*’de Na‘lını Memi Dede’ye atfedilen kerâmetlerin hepsi vefat ettikten sonra meydana gelir.

Seyahatname’nin Hacı Mahmûd Efendi ve Hacı Beşir Ağa el yazması nüshalarında Na‘lını Memi Dede ile ilgili Osmanlı Türkçesi olan metin tam transkripsiyon yapılarak Latin harflerine çevrildi. Bu metinlerde Na‘lını Memi Dede vefat ettikten sonra Sultân Murâd’ın rüyasına girer ve O’ndan cenaze namazının Ebü’l-feth’de kılınmasını ve evinin üstüne bir kubbe, bir tekye ve bir çeşme istediği olay anlatılır. Burada Na‘lını Memi Dede Sultân Murâd’dan hanesi üstüne bir kubbe, bir tekye ve bir çeşme istemiştir. Bu yerin günümüze kadar kaldığını görsel materyal ile kanıtlandı.

Kaynaklar

- Baysun, M. C. (1948). Evliya Çelebî. *İslâm Ansiklopedisi*, IV:400-412. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Canım, R. (2014). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Dankoff, R. (2010). *Seyyah-ı Âlem Evliyâ Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı.
- Dankoff, R., Kahraman, S. A., Dağlı, Y. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, Sinan. <https://www.flickr.com/photos/sinandogan/4409595988> [27.02.2022].
- Ekrem, R. E. (1971). Evliyâ Çelebi. *İstanbul Ansiklopedisi*, X:5419-5425. İstanbul: Koçu Yayınları.
- İlgürel, M. (1995). Evliya Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XI: 529-533. İstanbul: TDV Yayınları.
- İstanbul Türbe, Hazire ve Kabirleri*. (2019). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- İz, T. (1989). *Evliyâ Çelebi ve Seyahat-nâmesi*, Ankara: Tarih Kurumu Basımevi.
- Koçak, K. (2022). Evliyâ Çelebi Ansiklopedisi Denemesi: İstanbul Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kubbe Altı Lugatı. <http://lugatim.com/s/nalinci> [17.02.2022].
- Nesefi, Ö. (2006). *İslâm İnancının Temelleri Akaid*, çev: Seyit Ahsen, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 21. Baskı.
- Okuyucu, C. (1994). *Cinâni Hayâtı Eserleri Dîvânının Tenkidli Metnî*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Uludağ, S. (2002). Keramet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XV: 265-268. Ankara: TDV Yayınları.

Yalçın, A. (1996). *Gönül Sultânları İstanbul Evliyâları*, İstanbul: Çelik Yayınevi.

Ek-1: Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*'nin birinci cildi *Hacı Mahmud Efendi Nüshası*, Yeni Kayıt No: CD2852335, yk. 187a-187b

Ek-2: Evliyâ Çelebi *Seyahatnamesi*'nin birinci cildi Hacı Be-
şir Ağa Nüshası, Eski Kayıt No: 448, yk. 53b-54a

